

Baba BABAYEV,
AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına
Ədəbiyyat İnstitutunun
baş elmi işçisi,
filologiya elmləri doktoru

Mətanət Vahidin yaradıcılığını vaxt, zaman imkanım oldu, olmadı müntəzəm izləyirəm. İsti-isti yazısını oxuyub qurtaran kimi fikirlərimi bildirirəm. Mətanət xanım iddiası olmayan, olduğu qədərindən az görünməyə çalışması, ətrafındakıların hamısına qayğı göstərməsi xoşuma gələn keyfiyyətlərdir. Düşünürəm ki, Mətanət Vahid nəzəri məsələlərlə məşğul olmasaydı da nasir kimi, ədəbiyyat adamı olaraq ədəbi ictimaiyyətin diqqətini çəkəcək, yaddaşlarda qalacaqdı. Çünki, mənim tanıdığım bu xanım ədəbiyyatla yaşayan bir ziyalı olsa da xüsusi istedad sahibidir. Həyatda hansı işin qulpundan yapışsaydı gül ətri verəcəkdi. Axı gül tutan əldən gül iyi gələr, - deyirlər. Onun mədəniyyəti, bu mədəniyyətin iç görüntülərində kübarlığı, utancaqlığı, məsumluğu ilk gündən məni təəccübləndirirdi. Nə qədər gözəlti, fəhmlə izləyirəm, bu neçə illərdə o idialara düşmədən, hikkəsini zorən yeritməyə çalışmadan yazması, arayıb-axtarıb axtarışlar aparması ilə seçilir. Son beş ildə bir şöbədə, bir otaqda oturmamız, gündəlik ünsiyyətim, ədəbi proses barədə söhbətlərim, həyatla, mədəniyyətlə, elmlə, siyasətlə bağlı söhbətlərim onun haqqındakı təsəvvürlərimi genişləndirdi. Bu illər ərzində Mətanət xanımı doğma ədəbiyyatla yanaşı, dünya ədəbiyyatına, müxtəlif nəzəri-estetik konsepsiyalara dərinlən və hərtərəfli bələd bir oxucu, yazmaq missiyasını hər vaxt, elə dünən də, bu gün də imkanı daxilində fəal oxumaqla genişləndirməyə cəhd edən yaradıcı bir ziyalı kimi tanıyıram.

Ədəbiyyatşünas, tənqidçi-esseşünas Mətanət Vahidi elmi araşdırmanı mətnlərdən çıxış edərək milli şüurla bağlı, əksər yazarlardan fərqli olaraq aparmağa üstünlük verən barmaqla sayılı filoloqlardandır. Onun hər məqaləsi maraqla qarşılanır. Çünki Mətanət xanımın təhlillərinin və araşdırmalarının əsas nüvəsi, istinad nöqtəsi düz elə bu qaçılmaz bağlılıqlara diqqət yetirmək, potensialının mümkünlüyü dərəcəsində onları aşkarlamaqdır. Bütün bunlar onun araşdırmalarına özünəməxsus tutum verməklə Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı miqyasında fərqlənən, xüsusi elmi dəyər kəsb etməsidir. Elmi-nəzəri söz sahibi kimi Mətanət xanımın elmi təhlilləri bədii sözün, mədəniyyətin, həm də milli mövcudluğu qorumaq funksiyasını nəzərə almaq üzərində qurulur. Olduğu kimi görünən xanım yazarın şəxsiyyəti də sözü kimi bütövdür. Sözü birbaşa deyir. Fərq etməz ki, yaxını-doğmasıdır, özgəsidir. Onun özü sözünü, sözü özünün vəhdətdə tamamlayır. O seçdiyi ömür yolunu istedadına, bacarığına, əxlaqına, tərbiyəsinə uyğun yaşayır. İddiasız xanımın bir dəfə də olsun dilindən

əşitməmişəm ki, mən ədəbiyyatşünasam və ya esseşünas, tənqidçiyəm. Talenin qismət payından gileyləndiyini də eşitməmişəm. Baxmayaraq Azərbaycan gerçəkliyində, ədəbi mühitin təbliğatçılarından olan bu şəxsin sosioloji problemləri də yox deyildir, normal təminatı da belə... Çağdaş ədəbi prosesi onun qədər izləyən yazar az ola bilər. Mətanətin diqqətindən kənarda qalan bədii nümunə tapmaq çox çətindir. Mən həmişə söhbətlərimdə bir nüansı vurğulamışam ki, Mətanət Vahidi ədəbi cəmiyyətdə fərqləndirən əsas cəhətlərdən biri onun bütün hallarda, məqamlarda mətnə üz tutması, mətnə çıxış etməsidir. Şöhrət, nüfuz və istedad uğrunda gedən dedi-qodulu qarşıdurmalar onun təhlil manerasına nə uyğun gəlir, nə də təsir edir. Alim həmkarımın yaradıcılığına həd qoymaq olmaz. Klassik şairimiz S.Ə.Şirvanidən namizədlik dissertasiyası yazsa da, Yeni dövr ədəbiyyatı şöbəsində işləsə də klassiklərimiz və müasirlərimiz onun yaradıcılığında eyni ampulada, müasirlərindən fərqli şəkildə təhlil olunur. O şeirdən də, nəsrədən də, eyni elmi-nəzəri səviyyədə yazılar yazaraq çap etdirir. Bölli və həmişə fərqi nə varılmayan həqiqətlərə diqqət yetirilməsi bir sıra hallarda vərdiş olunmuş münasibətlərə uyğun gəlməyən müləhizələrlə mənalandırılması istər-istəməz əsərə marağı artırır. Yazılarının özünəməxsusluğu kimi, şəxsiyyəti də seçiləndi. Xanım yazar təkliyi sevəndi, geniş qəlbi var, amma çox ünsiyyətdə olmağı da sevmir. Dünyaya gələnlərin hamısı gedəcəkləri yolun sonsuz olduğunu bilməmiş deyillər. Sadəcə, çəkməyə dərd, təkliyinə görə ağ kağız, qara qələm hamıya verilmə? Bilmirəm...

Bu verim, bu əta xoşbəxtlikdi, yoxsa bədbəxtlikdi, yenə bilmirəm. Amma onu bilirəm ki, bu talenin qisməti – alın yazısıdır. Mətanət Vahid də bu qisməti, bu alın yazısını, bu taleni yaşayır. Daima axtarışda olan, sözünü, özünü axtaran, Allahın sadıqı kamal, dürüst elm insanlarından biri olan Mətanət Vahid ədəbiyyatın və ədəbi prosesin elmi araşdırıcılara

oxucularına bəşərin ən qabaqcıl, novator ideallarını, incə, bədii zövqlə, yüksək bəşəri duyğular aşılaraq qüdrətli sənət əsərlərini təqdim etməyə borcludurlar. Ədəbi tənqiddə çıxış edib bədii əsər haqqında söz deyənlər çoxdur. Sadəcə, daha elmi, nəzəri cəhətdən mükəmməl, formalaşmış, obyektiv fikirlər azlıq təşkil edir. Yaranan boşluqları doldurmağa çalışan gənc tənqidçilərdən danışarkən Elçin Əfəndiyev yazır: "...inkışafda sələflər kimi, xələflər də olmalıdır, bəs, hanı tənqidimizdə o yeni nəsil – sosrealizm təzyiqlərinə məruz qalmamış, sosrealizm mərhələsini adlamağa məhkum olmamış yeni nəsil? ... Elnarə Akimova, Nərgiz Cabbarlı, İradə Musayeva, Bəsti Əlibəyli, Südəbə Ağabalayeva, Günel Eyvazlı, Mətanət Vahid...." Tənqidimiz və ədəbi prosesimiz ətrafında bir neçə söz deyən görkəmli yazıçı və tənqidçi-ədəbiyyatşünas Elçin böyük ədəbi tənqidin ağırlığını çiynlərində daşıyan gənclər içərisində Mətanət Vahidin də ismini sıraya daxil etməkdə təbii ki, haqlıdır. Çünki hər bir zəka məhsulu yaşadığı formasiyadan asılı olmayaraq cəmiyyət içərisində nura, işığa dönmür və insanların yolunu zülmətdən qoruyur. Mətanət Vahid şair Əlisəməd Kür poeziyası haqqında düşüncələrinə şairə istinadən belə başlayır: "Ağıllı adam həmişə diqqət mərkəzində olmağa çalışır - onu hamı görsün, varlığından, fəaliyyətindən xəbərdar olsun deyər. Daha ağıllı adam isə arxada durur ki, özü hamını görsün. Adam var hər zaman hər şeydə bir az kənardadır, diqqəti cəlb etmək üçün özünü hər yerdə ortalığa atanlardan, gözə girənlərdən olmur. Kimsə də onun haqqında danışmır, görən görür, "görməyən" yaxından kor kimi keçir. Ədəbi mühitimizdə az da olsa, belə müəlliflərin varlığını dansaq, haqsızlıq olar" ("Gözlərimdə düzüm-düzüm hər anın tənhalıq şəkli". "Ədəbiyyat qəzeti", 19 noyabr, 2016-cı il).* Elə Mətanətin özü kimi o da bu mühitin bu cür tək-tək imzalarındandır – elə məhz bu görünməzliklə, kənarda qalmasıyla daha çox tənqidçi – esseşünasdır.

günümüz üçün aktual olan problemi yoxdur ki, haqqında akademik İsa Həbibbəyli məqalələr; ədəbiyyat tariximizin böyük şəxsiyyətlərindən bəziləri haqqında monoqrafiya, əksəriyyəti barədə portret oçerklər yazmamış olsun". ("Ədəbiyyatşünaslığımızın çağdaş problemləri ədəbi şəxsiyyət və zaman kontekstində", 28 sentyabr, 2019-cu il). Ədəbi cəmiyyətdə rezonans doğuran kitab alimin çoxistiqamətli (elmi-bədii) yaradıcılıq fəaliyyətinin bir kitablıq nümunəsi, kiçik bir model kimi elmi ictimaiyyət arasında əks-səda doğurdu. Kitabın ümumi məziyyətlərindən danışan M.Vahid yazır: "Hər bir məqalədə ayrıqlıqda öz dövrü üçün sosial, iqtisadi, kulturoloji və ideoloji faktlarla şərtlənmiş ədəbi mühitin mənzərəsini yaratmağa, bununla da bütövlükdə Azərbaycan ədəbiyyatının formalaşdığı şərait və zəminlə bağlı aydın mənzərə canlandırmağa müvəffəq olunur". Bu gün İsa Həbibbəylinin seçim prosesini geniş və ətraflı şərh etsək, akademik dövrümüzün humanitar fikrinə istiqamət verən alim kimi səciyyələndirərik. Elmi məqaləsinin sonunda Mətanət Vahid sözü gedən kitabın nümunəsində İsa Həbibbəylinin ədəbiyyat və mətbuat tariximiz, ədəbiyyat nəzəriyyəsi haqqındakı araşdırmaları, çağdaş ədəbi prosesin aparıcı simaları haqqında ədəbi-tənqidi yazıları onun yaradıcılığının əhatə genişliyi və tədqiqat üsulları aydın fikir formalaşdırır, - deməsi təbii ki, aksiomadır və fikirləri geniş şərh etməyə heç bir ehtiyac yoxdur.

Aydın Talıbzadənin "Əbuhübb" romanının ideyası hər hansı sufi mətnindən qaynaqlanmasa da notları sufilərin özündən gəlir, "sevginin ağla üstün gəlməsi, hər cür mənəvi borc və əxlaq qanunlarının önünə keçməsi əsərin leyt-motivinə çevrilir". "Səsi güzgüdə əks olunan roman" haqqındakı məqaləsində Mətanət xanım yazır: "İdeya və dil zənginliyi ilə seçilən əsər zaman paralelləri, mətn içində mətn prinsipi ilə yazılıb. Fikir və dil qatlarının bir-birinin içindən keçərək biri digərinə nüfuz etdiyi "Əbuhübb" hər cümləsiylə çözümünə ehtiyac

İDDİASIZ ALİM

rı sırasında yeri görünən, həm də payı olanlardandı. Baxmayaraq cild-cild əsərlərə sığacaq məqalə, rəy, resenziya, esseləri olan ədəbiyyatşünasın müəyyən səbəblər ucbatında bu günə qədər bir kitabı belə işıq üzü görməmişdir. Digər, az sayda olan yazmağı danışmaqdan üstün tutanların böyük əksəriyyəti kimi, Mətanət Vahidin də geniş üfüqlərə - şöhrətə, şanə, nüfuza, məşhurluğa yolu çətinlikdən keçəcək. Bircə dəfə də olsun Mətanət məqalələrinin əvəzinə danışmır, müsaibə danışanda da xəfifcə dodaqları qaçır, gözlərindən sevinc yağır, mələk kimi al yanaqları daha da allanır.

Qətiyyətlə demək olar ki, son on illikdə (2010-2020) cəmiyyətimizin digər sahələrində, əsasən də siyasi-iqtisadi ideoloji həyatında olduğu kimi, ədəbiyyat sahəsində də əvvəlki dövrlərdən fərqlənən öz yeri, özünəməxsus dövr, mərhələ xüsusiyyətlərini yarada bilən tənqid və tənqidçilər yetişmişdir. Bütün on illiklərdə ədəbiyyata yeni nəsillər gəlib və gəlir. XXI əsrin 20-ci illərində də orijinal, dinamik işləyən çox müəllifli, dünya ədəbi nəzəriyyəsinə düşüncə-düşünə oxuyub öyrənən, yazılarında təbiq edən yeni, həm də gənc nəsillər var və bu prosesin davamlı olacağına inanılıyır. Ədəbi nəsillə yeniliyin fərqi yəqin ki, bilənlər az deyil. Çağdaş milli Azərbaycan bədii ədəbiyyatı bu günki

Mətanət Vahidin ədəbi zövqünü oxuyan, onu razı salan poeziya və proza nümunələri barmaqla sayıla bilər. Əsərin bədii siqləti ilə yanaşı, elmiliyi, fəlsəfi tutumu, orijinallığı və s. məsələlər mətnlərdə ilk axtarışda olacaq komponentlərdir. Əlisəməd Kürə həsr etdiyi essəsində yazır: "Onun şeirlərindən qifili içində gəzdirməyən, sözünə kilid vurmayan adamın gerçəkləri süzülür. Bu misralarda cəmiyyət həyatının ağırları Kentavr – adamın çiynindəki yük qədər ağır, ad gününə ipək kəndir gətirilmiş məhkumun əzabları qədər dərinir; fəqət hamısı şeirdir - əvvəldən sona sözdən başqa bir hədəf aramayan, sözlə başlayıb sözdə bitən fikirdir. Cəmiyyət ağırlarını sözlərə yansıdan şeirlərin belə, ən önəmli tərəfi ictimai motiv, daşdığı məzmun yükü deyil, şeirə köklənmiş oxucunu həmin mənə qarışıq çəkib misraların, sözlərin içinə aparmasıdır". (Yağışlı bir gecədə adımlı söylədim

Kürə: Sağ-soluma baxdım, gördüm heç kəs eşitmədi. Yağış dəli, Kür dəli. Qoşulub dəli sulara şeir dedim mən dəli...)

Mətanət Vahid akademik İsa Həbibbəylinin "Ədəbi şəxsiyyət və zaman" - kitabı haqqında məqaləsində əvvəlcə akademiklərin ədəbi təsərrüfatına ekskurs edir. Onu dəyərincə qiymətləndirir: "Müasir ədəbiyyatşünaslığın, bütövlükdə humanitar fikrin elə bir tarixi, nəzəri və

duyulan şifrəli romandır".(7 may 2016-cı il) Bu gün dünya ədəbiyyatında sufi mətnlərdən bəhrələnərək yazılan bədii əsərlər dəb halını alıb. Onları oxumaq da, yazmaq da sanki son illərin arzu-istəyinə çevrilibdir. Maraqlı, zəngin xarakterləri olan roman elmi düşüncələrlə fəlsəfi tutumun vəhdətində, orijinal üsulda təhlilə cəlb edilibdir. Mətanət Vahid nə yazırsa qəlb istəyinin hökmü ilə yazır. Uca Tanrının ona verdiyi ömürü mənəli, ən başlıcası isə istədiyi və bacardığı kimi yaşayır. Hər yazısı bir bütöv rejissor işi kimidir. Fərqli düşüncələr, fərqli yanaşmalar, bir də mətnləri sevgi dolu məhəbbətlə oxuması. Bir bənd şeir belə onun özüne çəkməlidir. Duyğuları aşır-daşır, coşan vaxtlarda tapıntılarına sevinir və sevərək də düşüncələrini sətirlərə tökür. "Üşüyürəm, qapama gözlərini" essəsində (24 sentyabr 2016) düşündüklərimin gerçək olduğunu duydum. Esse əvvəldən son cümləsinə qədər türk şairlərinin hicran dolu, iztirablı şeirlərinin şərhinə yönəlsə də, müəllifin fərdi baxış münasibətləri, qənaətləri, özüne xas düşüncələri mənəli və qiymətlidir: "Beklenen şeirin ikinci bəndində mənə ən maraqlı gələn qürurundanmış kimi təsiri bağışlasa da, əslində, çarəsizcə imtinadan daha çox, sonrakı sual işarəsidir.

Gözlənیلənlərdən ən çox sevilən, böyük sevdalara çevrilən – gələnələrə yox, hər şeyə rəğmən yenə də gəlməyənlərə qarşı sevgi olur... Sevgi birtərəfli, acı çəkdirən – bir az mazoxistcə duyğu olarkən daha da böyüyür". Bu şeirlərdə həsrət sevdanın düşməni deyil, əksinə, onu daha da böyüdən, nəhəngləşdirən, ülvyyətlə saran bir duyğudur. Getdikcə daha da acılaşan həsrətin yaxıb-yandıran dadını, qarsan alovunu belə hiss etdirir ayrılıq əzabını ...şeirlər. Sanki sevnə dünya meydan oxuyur, ey aşiq, bu gözəllik və cazibə qarşısında davam gətirə biləcəksənmi? Axı həyatın qısalığı, faniyyəti, ömrün ildırım axını kimi çaxıb getməsi də var. Hər bir gözəllik qalıcı deyil. Mətanət nisgilli şeirləri təhlildə sanki qeybdən gələn səslə vəhdə olur. Şeir yazandan daha yüksəkdə dayanır, hicrana, ağırlı-acılı sevgiyə, əl çatmaz vüsala, bəlkə də çatmadığı vüsala öz baxış bucağından münasibət bildirir. Bunlar onun sevgiyə, hicrana, vüsala fərdi baxışlarıdır. Türk şairlərinin şeirlərini şərhə alim xanım hər günün fəvqində durur: şairin, şeirin, məhəbbətin odun-alovunu da, hamısından ucada. Mətanətin sevgi dolu baxışları bərq vurur. Üzünü Allaha çevirmiş xanım öz qiymətli ömrünü bax beləcə yaşayır. Bir yazıda oxumuşam ki, "...hərada söyüd varsa, orada su, külək, titrəyiş də var, o, zərifiyyətin simvolidir, söyüdüncə budaqları ("barmaqları") onun kölgəsində oturmış aşiqin pərişan saçını darayır". (Siraçəddin Hacı) Mətanət Vahidin arayıb-axtardığı, bəyəndiyi bədii əsər elə olmalıdır ki, "orada söyüd, su, külək, titrəyiş olsun. Axı söyüdüncə barmaqları aşiqlə-məşuqun dadına yetənlərdir, qəmini dağıdıb pərişan saçlarına sığal çəkənlərdir. Sevgi şeirindən söz etmək keçir könlümdən deyən xanım yazır: "Sevmək bir insanla çoxalmaq, eyni zamanda, həm də tənhaləşməkdir. Sevilən hər zaman dopdolu bir dünyadır, varlıqdır, yoxluqdur nə olduğunu tam anlamıyla ifadə edə bilmək üçün uzun-uzadı cümlələr qurmaq, saysız-hesabsız təyinlər işləmək gərəkdir, bəlkə də.

"Duyğuları ifadə edərkən bərkəndə deyilən sözün təsiri pıçıltıdan daha artıq ola bilmir. Övlad xiffəti bu əzabı yaşayan anaları birləşdirir". Bu fikirlər Mətanətin "Acısını övladı kimi sevnələr" əssesindən (20 yanvar 2017) götürülmüşdür. Şəhid analarına ünvanlanmış yazı lirik psixoloji üslubda yangını duyub yaşayaraq, içindən keçirərək yazılmışdır. "Yox, bu mən deyiləm, əzab çəkən kimsə başqasıdır. Mən belə bacarmazdım..." – bu sözlər Anna Axmatovanın "Rekviyem" poemasında ana obrazının dilindən səslənir. Çəkdiyi iztirabın böyüklüyünə, daşdığı yükün ağırlığına dözmə bilmədiyinə özü də inanmır ana... Burada analar üçün "Qarşısında dağların büküldüyü dər" adlandırılır övlad dərdir.

"Acı həqiqət dadlı yalandan şirindir" – deyirlər – bu fikirlə əksərən razılaşa bilmirəm. Bəzən həqiqət acıdacaq, yaralayacaq qədər amansız və eyni zamanda, buna dəyməyəcək qədər əhəmiyyətsiz olur... Gerçəklərin məhv etdiyi münasibətlər var ki, onları yalnız dilinə qıl vuraraq qoruya bilərsən. Nə qədər qərribə olsa da, bəzən yalan danışmaq ən böyük alicənablığa, hətta xeyirxahlığa çevrilir". Düşüncələr Mətanət Vahidin "Yalan – kateqoriya və bədii motiv kimi" (4 oktyabr 2017) əssesindəndir. Elmi-

nəzəri səviyyəsinə, fəlsəfi tutumuna görə düşündürücü, insanı dərəkə çağırən məqalə xanım alimin digər yazılarından fərqli bucaq altında, tutarlı faktlarla, bədii nümunələrə istinadla ilə yanaşı dünya alimlərinin fikirləri ilə paralel müqayisədə təhlilə cəlb edilməsi əssesinin mətninin fəlsəfəsini dolğunlaşdırmışdır. "Yalan sosial bələdir, mənəvi şər daşıyıcısıdır, rəngarəng çalarları var: məsələn, aldanışla aldatmaq arasındakı fərq, yaxud sivilizasiya ilə zərəfat xətrinə deyilmiş yalanın fərqi... Hiylə, böhtan, tərif, riya ... – məziyyətləri qabartmaq, qüsurları şişirtmək – məqsəd nə olursa olsun, hamısının içində bu və ya digər dərəcədə yalan var" və ya "Həqiqətin təhrifi də heç də həmişə yanlış deyil, bəzən həqiqətin özündən daha üstün olan yalandır". Müəllifin fikrincə yalan müxtəlif çalarları ilə – riya, təhrif, manipulyasiya, simulyasiya, özünüaldatma və digər formalarda bədii mətnlərdə mütləq iştirak edir. Əssesinə son nöqtə qoyan alim düşüncələrində haqlı olduğunu sübutu üçün psixoloqlardan sitat gətirir ki, yalan danışmaq nəinki lazımdır, hətta vacibdir – səbəblər buna haqq verir.

"...Əsla bütələşdirmədən, toxunulmaz elan etmədən, mübalığəyə yol vermədən də demək mümkündür ki, Anar yaradıcılığı ilə Azərbaycan oxucusunun ürəyini fəth edib və o, özlüyündə böyük bir dəyərdir" – ("Mən mənə bilirəm" rəhatlığı. 10 mart 2018-ci il) deyirsə, Xalq yazıçısı Elçinin "...bədii üslubuna klassik düşüncədən müxtəlif modernist axınlaradək ədəbi elementlərin sintezi xasdır", - deyir. (Sözlər və rənglər. Elçinin "Qatar. Pikasso. Hətar. 1968" hekayəsi intermediallıq kontekstində. 5 may 2018-ci il). Mətanət Vahid ədəbiyyatşünas olaraq klassiklərimizin yaradıcılığına da özünəməxsus tərzdə, fərqli düşüncəylə, orijinal baxış nümayiş etdirərək fikir bildirir. Ə.Haqverdiyevin komik qəhrəmanlarının xarakterindəki psixoloji başlanğıc az əhəmiyyət daşıyır, bunu xüsusən portret hekayələrdə daha geniş müşahidə etmək mümkündür. "... onun komik təhkiyəsi polifonik xarakter alır – komik, lirik və dramatik (bəzən, hətta tragik) başlanğıcları bir-birindən fərqləndirərək dəqiq konturları cızmaq mümkün olmur, biri digərinə keçərək bir-birini tamamlayır" ("Biz nəyə gülürük?". 7 aprel, 2018-ci il). Hədiyyə Şəfaqətin poeziyasından danışarkən ("Poeziya – ritual kimi") yazır: "Bu mətnlərdə universal arxetip kimi çı-

xış edən şəhər metafizik təbiəti etibarilə ideyaların yarandığı qeyri-coğrafi məkandır. Qədim sivilizasiyaların mifoloji dünyagörüşündə şəhər dünya modelinin analoqudur". (22 sentyabr, 2018) Şərq və İslam ədəbi-mədəni əlaqələri son yüzilliklərdə mütəmadi olaraq diqqət mərkəzində saxlanılıb. Çünki rus sənətkarlarının Şərqə və qismən də İslam dininə marağının XVIII əsrin sonlarına doğru formalaşdığını demək mümkündür. Müəllif "Şərq və İslam mədəniyyətinin rus ədəbiyyatına təsiri" məqaləsində göstərir ki, bir çox rus ziyalıları müsəlman şərqini yalnız elmi materialların deyil, eyni zamanda bədii əsərlərin köməyiylə öyrənməyə, tanımağa başlamışlar. Belə ki, Sədi, Hafiz, Nizami, Firdovsi, Cami kimi klassiklərin əsərləri Şərq dünyasına və İslam təfəkkürünə bələd olmaq üçün əsl xəzinə idi. (29 iyun, 2019).

Ədəbi-bədii tərcüməni mədəniyyətlərarası əlaqədə zəncirin əsas halqası hesab edənlər qənaətlərində yanılırlar. M.F.Axundzadə tərcümə mədəniyyətini xalqların ədəbi-bədii həyatına nüfuz etmənin əsas vasitəsi hesab edirdi. M.Vahid "Azərbaycanın tərcümə tarixində Mirzə Fətəli Axundzadənin tərcüməçilik fəaliyyətindən bəhs edərkən daha çox müəllifin öz qeyd, xatirə və şərhədlərinin surətinə istinad etmiş olur. Ədəbin həyatı və fəaliyyəti ilə bağlı əsas mənbə onun 1874-cü ildə farsca yazdığı və 13 il sonra "Kəşkül" qəzetində hissə-hissə yayımlanan tərcüməyihəlidir". Mirzə Fətəli yaradıcılığında tərcümə məsələsini araşdıran müəllif bildirir ki, "Puşkinin ölümünə" adı ilə təqdim edilmiş (Əvvəllər bu əsəri qəsidə, mərsiyə, elegiya, "Matəm qəsidəsi" də adlandırmışlar) poema M.Fətəlinin həm də rus dilinə (əsr farsca yazılmışdır) ilk tərcümə etdiyi əsərdir.

Fotoqrafiyanın ədəbiyyat üçün maraqlı olan tərəfi fotoşəkilin göstərdikləri ilə yanaşı, həm də insanın gözündən gizli qalanları aşkar etməkdir. Təbii ki, fotoqrafiyanın ədəbiyyatla əlaqəsi müxtəlif üsullarla gerçəkləşə bilər. Mətanət xanım intermediallıq silsiləsindən "Ədəbiyyat və fotoqrafiya" (21 dekabr, 2019) məqaləsində Dənizin "Kollaj düşüncələr" kitabı (haqqında fikirlərin oxuculara təqdim edib. 15 yaşlı Dənizin kitabı haqqında oxuyuruq: "Dənizin ilk baxışda xəttik görünən foto kollajları bəziləri ayrılığa heç bir maraq və dəyər kəsb etməyəcək fotolardan ibarətdir, onlar məhz bu kollaj daxilində, aid olduğu mətnlə əlaqə müstəvisində yeni və fərqli mahiyyət qazanmış olur". İlk baxışdan bəsit görünsə də ədəbiyyatla fotoqrafiyanın əlaqəsi çoxtərəfli tədqiqat gərəkdirən maraqlı bir sahədir. Nəticədə bəlli oldu ki, ədəbiyyatda kollaj ilk baxışdan təhkiyə məntiqi bir-birinə daxil olmayan mətn fraqmentlərinin birləşdirilməsi texnikasıdır.

Müəllif bu yazısında da məsələyə ümumi ştrixlərlə, daha çox illüstrasiyaların bədii surətinə təsiri fonunda yanaşıb.

Dünya ədəbiyyatında bir roman müəllifi kimi tanınan, alman ədəbiyyatının ən yaxşı yazarı sayılan Patrik Züskindin qəhrəmanı romantiklərə xas olan bir tərzdə deyir ki, "Mən bunu bacaracaq qədər dahi-yəm". Bizim müəllifimiz də inanılacaq dərəcədə, məhz, esse, tənqid və ədəbiyyatşünaslığa dair yazdığı məqalələrinə görə seçilib, fərqlidir, zirvədə olanlardandır.